

Гринюк Т. Ю., к.т.н., доцент (Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука, м. Рівне)

РОЗВИТОК ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ У ПРОЦЕСІ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

***Анотація.** У статті досліджено суть, характер та пізнавальні завдання для розвитку творчих здібностей та формування ділової активності в процесі трудового навчання молодших школярів. Розкрито особливості дитячої творчої праці, необхідні умови для її розвитку в учнів, а також структуру творчих здібностей школярів. Наведено рекомендації майбутнім вчителям для формування та розвитку творчих здібностей у молодших школярів у процесі їх трудового навчання.*

***Ключові слова:** розвиток, творчі здібності, дитяча праця, трудове навчання, структура творчих здібностей, творча праця.*

***Аннотация.** В статье исследованы суть, характер и задания для развития творческих способностей и формирования деловой активности в процессе трудового обучения младших школьников. Раскрыты особенности детского творческого труда, необходимые условия для его развития в учеников, а также структуру творческих способностей школьников. Наведены рекомендации будущим учителям для формирования и развития творческих способностей у младших школьников в процессе их трудового обучения.*

***Ключевые слова:** развитие, творческие способности, детский труд, трудовое обучения, структура творческих способностей, творческий труд.*

***Annotation.** The essence, character, cognitive tasks for development of creative abilities, formation of pupils' activity in the process of manual training and peculiarities of children's creative work, necessary conditions for its development and also special features of children's work and structure of pupils' creative abilities are considered in the article. The author proposes recommendations for the future teachers concerning formation and development of pupils' creative abilities.*

***Key words:** development of creative abilities, children's work, manual training, structure of creative abilities, creative work.*

На початку XXI ст. в теорії і практиці навчання особливо гостро постало питання щодо розвитку творчих здібностей в учнів. Це пов'язано з тим, що орієнтація шкіл на формування в учнів в основному репродуктивного мислення призвела до того, що більшість випускників, які на відмінно

знали шкільну програму, не вміють використовувати отримані в школі знання в нестандартних ситуаціях, під час розв'язання проблемних завдань у різних сферах суспільного життя, тобто вони фактично не підготовлені до творчого аналізу ситуації. Проте, відомо, що діти від природи допитливі і сповнені бажання вчитися. Тому, для того, щоб кожна дитина могла розвинути свої творчі здібності, необхідне розумне керівництво з боку вчителя.

Формування в учнів творчого ставлення до праці – одна з найбільш актуальних проблем виховання всебічно і гармонійно розвиненої особистості. Творча праця охоплює різні види трудової діяльності людини, вказує шлях у світ романтики, пошуків та фантазії. Це не тільки мрії і розумна зайнятість корисною справою, але й розвиток глибоких почуттів та здібностей, це велика психологічна проблема, розв'язання якої має державне значення.

Але формування в учнів творчого ставлення до розумової та фізичної праці можливе, по-перше, за тієї умови, коли заняття з трудового навчання з перших же днів перебування дитини у школі включатимуть творчі елементи, які виховують зацікавленість до пізнання нового в техніці й організації праці, і, по-друге, коли, під час розв'язання творчих завдань і виготовлення учнями виробів, ними буде створено об'єктивно чи суб'єктивно нове в техніці або технології праці.

Актуальність цієї проблеми зумовлена тим, що трудове навчання і праця учнів, починаючи з молодшого шкільного віку, покликані забезпечити формування особистості, адаптованої до праці на виробництвах з різними формами власності. Ефективне розв'язання цих складових і порівняно нових завдань потребує нових підходів, що охоплюють цілісній навчально-виховний процес, яким є розвивальне трудове навчання.

Проблема підвищення ділової активності в процесі трудового навчання та формування пізнавальних завдань для розвитку творчих здібностей молодших школярів досліджувалася у роботах Г. Анісімової, К. Балютиної, Г. Бовсунівської, О. Виноградової, Дж. Дьої, Л. Жирної, Н. Котелянець, О. Митника, М. Монтегорі, Е. Свіфта, В. Тименка, Т. Трохименка, С. Френе, С. Федорчука, О. Хохліної, Р. Штайнера, Ж. Юзвака.

Метою нашої роботи є дослідження суті, характеру та особливостей дитячої творчої праці, необхідних умови її розвитку в учнів, а також структури творчих здібностей школярів.

Праця – головний напрям формування особистості, основа суспільного процесу. В процесі праці люди вдосконалюють не лише засоби виробництва, а й розвивають свої фізичні та інтелектуальні можливості, виявляють справжню людську сутність, стверджують себе як суспільну істоту. Застосування у виробництві новітньої сучасної техніки й технологій вимагають від майбутнього працівника творчого підходу, що є дуже важливим засобом підвищення продуктивності праці, подальшого зростання економічної могутності нашої держави, є джерелом духовного і

морального збагачення особистості. Цим зумовлена актуальність проблеми підготовки учнів до творчої праці в національному господарстві.

Одним із навчальних предметів, який забезпечує єдність розвитку думки, почуття і дії молодшого школяра, є художня творча праця в процесі трудового навчання. Трудове навчання в початковій школі є однією з ланок неперервної технологічної освіти, що логічно продовжує дошкільну освіту, створює базу для успішного опанування учнями технологій основної школи та здобуття професійної освіти. Воно є першою сходинкою до вибору школярами майбутньої професії.

Метою «Трудового навчання» в початковій школі є формування і розвиток у межах вікових можливостей предметно-перетворювальної компетентності учнів, яка дає можливість їм самостійно вирішувати предметно-практичні та побутові завдання. Для досягнення зазначеної мети передбачається виконання таких вимог:

- формування в межах вікових можливостей узагальнених способів предметно-перетворювальної діяльності учнів з дотриманням безпечних прийомів ручної праці та економного використання матеріалів;

- розвиток творчих здібностей школярів, елементів графічної грамоти, вмінь працювати в команді та навичок виконання операцій із ручних технік обробки матеріалів;

- набуття досвіду предметно-перетворювальної та побутової практичної діяльності, алгоритмів і способів предметно-практичних дій ручними техніками для оволодіння в основній школі основами технологій;

- виховання в учнів ціннісного ставлення до себе як суб'єкта предметно-перетворювальної діяльності, шанобливого ставлення до людей праці та їхньої професії, трудових традицій українського народу та інших народів світу [1].

Суть, характер і особливості дитячої творчої праці. Творча праця – якісно новий ступінь будь-якого виду діяльності людини, новий вищий етап розвитку особистості. Прагнення створити щось нове, підпорядкувати своєму контролю, своїй владі ще не освоєні сили природи, перебороти опір, який чинять ці сили в процесі їх освоєння, – ось ті стимули, що спонукають людину до творчої активності, до творчих пошуків. Чим повніше й більш цілеспрямовано будуть використовуватись у дитячій праці можливості, закладені в організації колективної праці, тим вищою буде творча ініціатива і трудова активність учнів.

Головна мета трудової підготовки школярів на нинішньому етапі – це виховання творчої особистості та її свідомого ставлення до праці. Тому, починаючи з початкових класів, в учнів повинні закладатись основи трудової практики, під час якої вони оволодівають необхідними у житті елементарними прийомами ручної праці з різними матеріалами. Для цього з перших днів перебування дитини у школі її слід залучати до виконання нескладних завдань, які сприяють правильному розвитку дитини [2].

Можливості для творчої діяльності дітей у всіх сферах матеріального виробництва і громадського життя зростають у міру оволодіння ними основами наук, трудовими навичками, технічними знаннями, основами виробництва. Тому активна творча праця учнів великою мірою залежить від того середовища, яке оточує їх, і особливо спілкування з колективом.

Отже, найголовнішим завданням педагога на кожному уроці навчально-виховного процесу має стати розвиток у дитини гнучкості мислення. А для цього необхідно перетворити кожен урок у школі на урок творчого мислення-спілкування, де істина постає як суперечка про істину, як діалог. Під час такого діалогу важливо навчити кожну дитину розмірковувати, гнучко підходити до розв'язання проблеми, знаходити нові, оригінальні рішення для того, щоб відчути задоволення від навчання.

З метою розвитку творчих здібностей у кожної дитини вчителів необхідно на кожному уроці застосовувати творчі (пізнавальні) завдання. Такі завдання мають складати систему, яка дозволить сформулювати й розвинути всю різноманітність інтелектуальної і творчої діяльності учнів та забезпечити перехід від репродуктивних, формально-логічних дій до творчих [3]. Кожному вчителю потрібно пам'ятати, що творчі здібності забезпечують швидке набуття знань та вмінь, закріплення й ефективне застосування їх на практиці. А це означає, що для розвитку творчих здібностей учнів велике значення має розвиток психічних процесів – пам'яті, уваги, уваги тощо. Саме ці якості, за даними психологів, – основа для розвитку продуктивного мислення і творчих здібностей учнів.

Свого часу Е. Кант писав, що пам'ять має три важливих якості: швидкість і міцність запам'ятовування та моторність пригадування. Саме ця моторність – найважливіша умова розвитку творчих здібностей. Вчені довели, що дуже важливо в потрібний момент згадати те, що є основою для творчого розв'язання проблеми і входить до фонду необхідних знань. Саме розвинуте мислення виявляє себе в раціональних засобах запам'ятовування і згадування [3].

Формуючи в учнях творче ставлення до праці, важливо враховувати й аналізувати ті конкретні умови, в яких вони працюють. Підвищений рівень освіти в учнів створює сприятливі умови для більш широкого впровадження творчої праці.

Особливості дитячої творчої праці та структура творчих здібностей учнів. Праця дітей досить своєрідна. Вона поступово стає більш самостійною і повинна завершуватись певним матеріальним результатом: бути суспільно корисною. З розвитком дітей ускладнюється і зміст їхньої праці. Це ускладнення висуває вимоги, без виконання яких не можна об'єктивно забезпечити розвиток творчих сил та здібностей учнів:

1. Праця повинна бути не заради праці, а підпорядкована виконанню педагогічних завдань, зокрема вихованню творчого ставлення і любові до

неї, поваги до її виконавців, розкриття ролі знань про трудову діяльність людей, формування наукового світогляду, сприяння духовному і фізичному розвитку учнів.

2. У трудовій діяльності дітей повинен чітко виступати зв'язок між мотивом і продуктом праці, щоб результат трудової діяльності був близьким, а не віддаленим у часі. Дитина повинна розуміти, що робить і навіщо.

3. Трудові завдання дітей повинні включати в себе елементи творчості.

4. Творча діяльність має бути посилюючою для кожного з учнів класу: залучаючи їх до праці, необхідно враховувати не тільки вік, а й фізичний та інтелектуальний розвиток, всі можливості, аби учні свої доручення виконували обов'язково успішно. Успіх приносить учню радість, почуття задоволення, а справа, яку він виконує з радістю, позитивно впливає на розвиток зацікавленості до праці, на формування трудової та творчої спрямованості. В процесі трудового навчання вирішуються навчальні завдання: оволодіння прийомами користування різними інструментами для обробки картону, тканини, паперу, пластмаси, деревини, металу тощо. Але для того, щоб праця стала фактором, який сприяє фізичному і розумовому розвитку дитини, необхідно, щоб при її організації дотримувалися певні вимоги шкільної гігієни та правил техніки безпеки. При організації трудової діяльності дітей, вчитель повинен завжди бути впевнений, що ця праця не буде мати негативного впливу на здоров'я дитини. Для цього педагогам слід піклуватися, щоб об'єм і характер праці відповідали фізіологічним можливостям дітей; трудова діяльність проходила у відповідних санітарно-гігієнічних умовах щодо освітлення, пози, відповідності праці і відпочинку.

5. Учні повинні привчатися працювати в міру своїх можливостей, не від випадку до випадку, а щодня, творчо, систематично й послідовно. Лише так можна навчити їх виконувати свої обов'язки і удосконалювати навички.

6. Працю учнів треба організовувати як працю колективну, в інтересах колективу, щоб вона викликала в них радість від спільних зусиль, бажання зробити творчо що-небудь не тільки для себе, а й для інших [4].

Важливим моментом у праці учнів є пробудження самостійного мислення, розвиток кмітливості. Творча організація праці сприяє виявленню умінь в учнів використовувати раніше набуті знання, умінь, способи й прийоми роботи в конструюванні нових, створених за своєю уявою образів і людей.

У формуванні творчих здібностей учнів необхідно враховувати не лише швидкість виконуваних ними дій, але і відмінність мислення, різницю в силі й розмаху рухів, а звідси – різний рівень досягнутої точності.

Для забезпечення творчого підходу до організації праці необхідно враховувати природні дані учня й розвивати їх під впливом оточення й правильно організованих навчання та праці. Розвиток творчості у дітей забезпечується за умов, коли природні задатки й творчі можливості кожної дитини реалізуються максимально. Головні особливості дитячої творчості такі:

1. Дитяча творчість має навчально-пізнавальний і виховний характер. Якщо з початку будуть висовуватися результативні, а не навчально-пізнавальні та виховні показники творчості, то тоді творча праця може втратити свої якості і буде підмінена звичайною, а це гальмує розвиток у дітей творчих здібностей [3].

2. Розвиток творчої праці в учнів потребує педагогічного втручання, щоб надати йому правильної цілеспрямованості для досягнення бажаного результату.

Отже, проведенне дослідження дає змогу зробити висновок, що вчителів на кожному уроці необхідно розвивати творчі здібності учня на основі спеціально розроблених раціональних прийомів, спрямованих на організацію керованої діяльності учнів, за допомогою яких він може розвинути пізнавальні процеси: пам'ять, увагу, уяву, швидкість реакції, асоціативність, абстрактність мислення в учнів.

Таким чином, при розвитку в учнів творчого ставлення до праці необхідно враховувати не лише склад психіки дитини як важливу умову правильного спрямування її творчої діяльності, а й створення відповідних умов, розробку способів та методів для успішної реалізації індивідуальних та колективних можливостей дітей у розвитку їх творчості.

1. Трудове навчання. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів 1–4 класи. Початкова школа : науково-методичний журнал, № 04(514) квітень, 2012.
2. Гринюк Т. Ю. Методичні вказівки з техніки безпеки на уроках трудового навчання учнів початкових класів / Т. Ю. Гринюк, Д. В. Гринюк. – Рівне : РВЦ «Тетіс», 2006. – 36 с.
3. Митник О. Пізнавальні завдання для розвитку творчих здібностей особистості. – Початкова школа: науково-методичний журнал, № 12 (378), 2000. – с. 34–38.
4. Цимбалюк І. М. Підвищення кваліфікації вчителя : Розвиток творчих здібностей молодших школярів / І. М. Цимбалюк, Ю. В. Пелех. – К. : ВД «Професіонал», 2004. – 222 с.

Рецензент: д.пед.н., професор Поташнюк І. В.